

Development Guidelines for Enhancing the Quality of Life of Residents in Pho Sai Ngam Subdistrict Administrative Organization, Bueng Na Rang District, Phichit Province

Phra Jarukit Ittiyano¹ Somkid Punturian² and Phrakrunivitsinkhan³

Received: March 25, 2025

Revised: March 22, 2026

Accepted: March 27, 2026

Abstract

This research aimed to: 1) examine the level of quality of life development among people in Pho Sai Ngam Subdistrict Administrative Organization, Bueng Na Rang District, Phichit Province; 2) analyze the relationship between Bhavana Dhamma principles and the quality of life development of the people; and 3) propose guidelines for improving the quality of life of the people in Pho Sai Ngam Subdistrict Administrative Organization. This study employed a mixed-methods research design, using the 20-Year National Strategy in six aspects as the conceptual framework. For the quantitative research, the population consisted of 4,077 residents in Pho Sai Ngam Subdistrict. The sample size was determined using the formula of Krejcie and Morgan, resulting in 365 respondents. Data were collected through questionnaires and analyzed using descriptive statistics and Pearson's correlation coefficient. For the qualitative research, in-depth interviews were conducted with 20 key informants, and

¹ Wat Wang Krasup

²⁻³ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: Cherjarukit3961@gmail.com

the data were analyzed using descriptive content analysis. The results revealed that: 1) the overall level of quality of life development based on Bhavana Dhamma principles in Pho Sai Ngam Subdistrict Administrative Organization was at a moderate level ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = 0.47) and the policy implementation for quality of life development based on the 20-Year National Strategy was also at a moderate level ($\bar{X} = 3.27$, S.D. = 0.47); 2) the relationship between Bhavana Dhamma principles and quality of life development showed a very high positive correlation ($r = 0.783$); and 3) the guidelines for improving the quality of life should focus on six aspects: 3.1) enhancing occupational security and income by promoting community-relevant skills; 3.2) increasing competitiveness by strengthening local economic and marketing capacity; 3.3) developing human potential through wisdom development (Paññā Bhavana) to enhance knowledge, skills, and attitudes; 3.4) reducing inequality and ensuring equal access to opportunities for vulnerable groups; 3.5) promoting sustainable growth through physical development (Kāya Bhavana) in resource management; and 3.6) improving transparent public administration through public participation.

Keywords: Development Guidelines, Quality of Life, Bhavana Dhamma,
Phichit Province, Pho Sai Ngam Subdistrict Administrative Organization

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร

พระจารุกิตติ์ อิทธิญาโณ¹ สมคิด พุ่มทุเรียน² และพระครูนิวาสิตขันธ์³

Received: March 25, 2025

Revised: March 22, 2026

Accepted: March 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อ.บึงนาราง จ.พิจิตร 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักภวนาธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของอบต.โพธิ์ไทรงาม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยใช้แนวคิดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ใน 6 ด้านมาเป็นกรอบแนวคิด ในการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ศึกษาได้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ใน ต.โพธิ์ไทรงาม อ.บึงนาราง จ.พิจิตร จำนวน 4,077 คน นำมาคำนวณกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ได้จำนวน 365 คน ใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน และ การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 คน แล้ววิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภวนาธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงามโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = 0.47) และนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของอบต.โพธิ์ไทรงามตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.27$, S.D. = 0.47) 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักภวนาธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนมีค่าสหสัมพันธ์เชิง

¹ วัดวังกระสุบ

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Corresponding author, e-mail: Cherjarukit3961@gmail.com

บวกในระดับสูงมาก ($r = 0.783$) และ 3) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของ อบต.โพธิ์ไทรงาม ควรมุ่ง 6 ด้าน ได้แก่ 3.1) สร้างความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ โดยส่งเสริมทักษะที่สอดคล้องกับชุมชน 3.2) เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เสริมศักยภาพเศรษฐกิจและการตลาดชุมชน 3.3) พัฒนาศักยภาพคน ด้วยหลักปัญญาภวณาเพื่อเสริมความรู้ ทักษะ และทัศนคติ 3.4) ลดความเหลื่อมล้ำ ดูแลกลุ่มเปราะบางให้เข้าถึงโอกาสอย่างเท่าเทียม 3.5) ส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืน โดยใช้หลักกายภวณาในการจัดการทรัพยากร และ 3.6) บริหารจัดการภาครัฐอย่างโปร่งใส ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, คุณภาพชีวิตประชาชน, ภาวณาธรรม, จังหวัดพิจิตร, องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของภาครัฐ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทโดยตรงต่อการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังคงมีปัญหาค่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่ประชาชนขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการภาครัฐได้อย่างเต็มที่ องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร เป็นตัวอย่างหนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เผชิญกับความท้าทายในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงด้านอาชีพ รายได้ สุขภาวะ สังคม หรือการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม, 2566)

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในปัจจุบันมีความหลากหลาย โดยอาศัยทั้งแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ การบริหารจัดการภาครัฐ และศาสตร์สังคมศาสตร์เข้ามาประยุกต์ใช้ อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมไทย หลักธรรมทางพุทธศาสนาถือเป็นองค์ความรู้ที่มีศักยภาพในการนำมาใช้เป็นแนวทางเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างเป็นองค์รวม “ภาวณาธรรม” เป็นหลักคำสอนที่ว่าด้วยการพัฒนาทั้งในระดับปัจเจกและสังคมผ่านกระบวนการฝึกฝนทางกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาที่

ขับเคลื่อนด้วยภาวะอารมณ์มุ่งเน้นการพัฒนาในสี่มิติ ได้แก่ (1) กายภาวนา - การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ (2) ศิลภาวนา - การสร้างระเบียบวินัยและความเป็นอยู่ที่ดีในสังคม (3) จิตภาวนา - การพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจ และ (4) ปัญญาภาวนา - การเรียนรู้และพัฒนาทางปัญญา หลักการเหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2544)

จากการศึกษาพื้นที่ตำบลโพธิ์ไทรงาม พบว่าประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในสังคมเกษตรกรรม มีรายได้จากภาคเกษตรเป็นหลัก อีกทั้งยังมีการดำรงชีวิตตามแนวทางพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจ ความไม่มั่นคงด้านอาชีพ และการขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการภาครัฐอย่างทั่วถึง การดำเนินนโยบายพัฒนาคุณภาพชีวิตที่อาศัยเพียงมาตรการทางเศรษฐกิจหรือสวัสดิการรัฐอาจไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีแนวทางที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของประชาชนเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน หลักภาวนาธรรมจึงอาจเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถช่วยขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ตำบลโพธิ์ไทรงามจะเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมพุทธเข้มแข็ง แต่ประชาชนยังประสบปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ อาชีพ และการเข้าถึงบริการภาครัฐอย่างทั่วถึง มาตรการพัฒนาในปัจจุบันยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันหลักภาวนาธรรมซึ่งมีบทบาทต่อการพัฒนาจิตใจและการดำเนินชีวิต ยังไม่ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ จึงเกิดคำถามว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์กรการบริหารส่วนตำบลในปัจจุบันมีลักษณะอย่างไร หลักภาวนาธรรมมีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนเพียงใด และจะสามารถประยุกต์หลักภาวนาธรรมเป็นแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์กรการบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร

2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักภวนาธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) โดยผสมการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสะท้อนสภาพการณ์จริงของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภวนาธรรม รายละเอียดการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญดังนี้

1. การศึกษาวรรณกรรมเอกสาร

1.1 ศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภวนาธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้แนวคิดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ใน 6 ด้านมาเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

1.2 วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับท้องถิ่น ตลอดจนแนวปฏิบัติที่ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในบริบทอื่น ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้ในงานวิจัยนี้

2. การวิจัยเชิงปริมาณ

2.1 เครื่องมือวิจัย ใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วน Likert 5 ระดับ เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล โดยแบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ และมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ 0.85 ซึ่งอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรคือประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร จำนวน 4,077 คน มีขนาดของกลุ่มตัวอย่างกำหนดโดยใช้สูตรของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970) ได้จำนวน 365 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling)

2.3 ใช้การแจกแบบสอบถามทั้งแบบออนไลน์และแบบกระดาษ โดยดำเนินการภายใต้กระบวนการที่ควบคุมคุณภาพการตอบแบบสอบถามเพื่อลดอคติจากการตอบเอง (Self-selection bias)

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายแนวโน้มของข้อมูล นอกจากนี้ ใช้ สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างหลักภวนาธรรมกับคุณภาพชีวิตของประชาชน

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ

3.1 ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 คน ซึ่งคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่พัฒนาสังคม นักวิชาการ และประชาชนที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน

3.3 กระบวนการเก็บข้อมูล ออกแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและบทบาทของหลักภวนาธรรมในการบริหารงานภาครัฐ

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยทำการถอดความ (Transcription) จากบทสัมภาษณ์ นำมาจัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์เชิงแนวคิดเพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร พบว่า ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ตามหลักภวนา 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = 0.47) และนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การ

บริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงามทั้ง 6 ด้านในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน ($\bar{X} = 3.27$, S.D. = 0.47) ดังปรากฏในตารางที่ 1 และ 2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ตามหลักทฤษฎี 4 โดยภาพรวม

(n=365)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎี 4	ระดับ		ความหมาย
	ความเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	
1. กายภาพนา คือ การพัฒนาด้านร่างกาย	3.48	0.58	ปานกลาง
2. ศีลภาพนา คือ การพัฒนาด้านกฎระเบียบ	3.39	0.52	ปานกลาง
3. จิตภาพนา คือ การพัฒนาด้านจิตสาธารณะ จิตอาสา	3.32	0.62	ปานกลาง
4. ปัญญาภาพนา คือ การพัฒนาด้านความรู้	3.21	0.59	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.35	0.47	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ตามหลักทฤษฎี 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.35$ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประเด็นที่ได้รับความเห็นมากที่สุดคือ 1) กายภาพนา คือ การพัฒนาด้านร่างกายมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.48$ ประเด็นที่ได้รับความเห็นรองลงมา คือ 2) ศีลภาพนา คือ การพัฒนาด้านกฎระเบียบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.39$ 3) จิตภาพนา คือ การพัฒนาด้านจิตสาธารณะจิตอาสา มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.32$ และประเด็นที่ได้รับความเห็นน้อยที่สุดคือ 4) ปัญญาภาพนา คือ การพัฒนาด้านความรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.21$ ของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 2 ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอปีนาราง จังหวัดพิจิตร โดย
นโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม ทั้ง 6 ด้าน โดยภาพรวม
(n=365)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์การบริหารส่วนตำบล โพธิ์ไทรงาม	ระดับ		ความหมาย
	ความเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	
1. ด้านความมั่นคง	3.23	0.59	ปานกลาง
2. ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน	3.17	0.58	ปานกลาง
3. ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน	3.18	0.60	ปานกลาง
4. ด้านการสร้างความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันทางสังคม	3.48	0.67	ปานกลาง
5. ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	3.20	0.55	ปานกลาง
6. ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ	3.37	0.55	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ย	3.27	0.47	ปานกลาง

จากตารางที่ 2 พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอปีนาราง จังหวัดพิจิตร โดยนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม ทั้ง 6 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.27$ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประเด็นที่ได้รับความเห็นมากที่สุดคือ 4. ด้านการสร้างความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันทางสังคม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.48$ ประเด็นที่ได้รับความเห็นรองลงมาคือ 6 ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.37$ และประเด็นที่ได้รับความเห็นน้อยที่สุดคือ 2. ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.17$ ของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม

2. ความสัมพันธ์ของหลักภาวะธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอปีนาราง จังหวัดพิจิตร พบว่า ทั้ง ภาวะกาย ภาวะจิต ภาวะปัญญา และปัญญาวรรณ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะจิตภาวะและปัญญาวรรณ ซึ่งมีค่าสหสัมพันธ์ในระดับสูง ($r = 0.783$) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาจิตภาวะและการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต นอกจากนี้ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกยังสะท้อนว่าประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมภาวะธรรมมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคมมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วม

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอปีนาราง จังหวัดพิจิตร พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวะธรรมสามารถดำเนินการได้โดยมุ่งเน้น 6 ด้านหลัก ได้แก่

1) การสร้างความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ โดยส่งเสริมการพัฒนาทักษะอาชีพ และการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน

2) การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ผ่านการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจและการตลาดของชุมชน

3) การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน โดยใช้หลักปัญญาวรรณเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็น

4) การลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้มีรายได้น้อย

5) การเติบโตอย่างยั่งยืนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยประยุกต์ใช้หลักภาวะธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

6) การบริหารจัดการภาครัฐที่สมดุลและโปร่งใส โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า หลักภาวะธรรมสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับท้องถิ่น โดยแนวทางที่นำเสนอสามารถนำไปปรับใช้เป็นนโยบายสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ตามหลักภาวะ 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.35$ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประเด็นที่ได้รับความเห็นมากที่สุดคือ 1) ภาวะกาย คือ การพัฒนาด้านร่างกายมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.48$ ประเด็นที่ได้รับความเห็นรองลงมา คือ 2) ศิลภาวนา คือ การพัฒนาด้านกฎระเบียบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.39$ 3) จิตภาวนา คือ การพัฒนาด้านจิตสาธารณะจิตอาสา มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.32$ และประเด็นที่ได้รับความเห็นน้อยที่สุดคือ 4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาด้านความรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.21$ ทั้งนี้เป็นเพราะการนำหลักภาวนาธรรมไปใช้ ยังเป็นลักษณะกิจกรรมเฉพาะด้านและรายบุคคล มากกว่าการบูรณาการเชิงนโยบายอย่างเป็นระบบขณะเดียวกัน การส่งเสริมด้านกายภาวนาและศิลปภาวนาได้รับความสำคัญมากกว่ามิติด้านจิตภาวนาและปัญญาภาวนา ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ระยะยาวทั้งนี้ ผลการวิจัยสะท้อนถึงศักยภาพที่สามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ หากมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับพระสุนัน เคะนะอ่อน (2568) พบว่า ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยที่ $\bar{X} = 3.21$, S.D. = 1.00 อยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงสุด คือ ด้านร่างกาย มีค่าเฉลี่ยที่ $\bar{X} = 3.44$, S.D. = 0.98 อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยที่ $\bar{X} = 3.21$, S.D. = 0.95 อยู่ในระดับปานกลางและข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุดคือ ด้านสติปัญญา มีค่าเฉลี่ยที่ $\bar{X} = 3.10$, S.D. = 1.04 อยู่ในระดับปานกลาง และ ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ตามนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม ทั้ง 6 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.27$ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประเด็นที่ได้รับความเห็นมากที่สุดคือ ด้านการสร้างความสะดวกและความเท่าเทียมกันทางสังคม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.48$ ประเด็นที่ได้รับความเห็นรองลงมา คือ ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.37$ และประเด็นที่ได้รับความเห็นน้อยที่สุดคือ ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.17$ ทั้งนี้เป็นเพราะ องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม สามารถทำภารกิจพื้นฐานได้ในระดับที่น่า

พอใจ แต่ยังคงขาดการขับเคลื่อนนโยบายที่เน้นการสร้างรายได้ (ความสามารถในการแข่งขัน) และการพัฒนาทักษะ (ศักยภาพคน) อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Maslow, A. H. (1943) ระบุว่า ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะความมั่นคงในอาชีพและรายได้ ซึ่งถือเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับ แนวทางแบบองค์รวม (Holistic Approach) ซึ่งไม่เพียงแต่เน้นการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ แต่ยังรวมถึงการพัฒนาสังคม จิตใจ และศักยภาพของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของ United Nations Development Programme (2022) ที่เน้นให้เกิดการพัฒนาแบบสมดุลทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักภาวะธรรมกับคุณภาพชีวิตของประชาชน พบว่า จิตภาวนา และปัญญาภาวนา มีความสัมพันธ์ในระดับสูงกับคุณภาพชีวิตของประชาชน แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทางด้านจิตใจและการเรียนรู้มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลโพธิ์ไทรงาม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Noble, T. & McGrath, H. (2016) ที่ระบุว่า การส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจและการเรียนรู้สามารถช่วยให้ประชาชนมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาชีวิต และพัฒนาตนเองให้สามารถใช้ศักยภาพได้อย่างเต็มที่

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกยังพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมภาวนาธรรมมีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของ Amartya Sen (1999) ที่เสนอแนวคิดเรื่อง Capability Approach โดยระบุว่า คุณภาพชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละบุคคลในการพัฒนาตนเองและสังคม

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิด Good Governance ที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอาศัยหลักภาวะธรรมยังเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Goleman, D. P. (1995) ที่ระบุว่า ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) และการพัฒนาทางจิตใจมีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ตามหลักภาวะนาธรรม พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวะนาธรรมสามารถดำเนินการได้โดยมุ่งเน้น 6 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ส่งเสริมการพัฒนาทักษะอาชีพและการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน 2) การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ผ่านการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจและการตลาดของชุมชน 3) การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน โดยใช้หลักปัญญาภาวนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็น 4) การลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้มีรายได้น้อย 5) การเติบโตอย่างยั่งยืนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยประยุกต์ใช้หลักกายภาวนาในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และ 6) การบริหารจัดการภาครัฐที่สมดุลและโปร่งใส โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับเครือข่ายรรณเทพดำ และสุปรีชา ชำนาญพุฒิพร (2565) พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในชุมชนท้องลำเจียก อำเภอเข็รใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ควรมีการสนับสนุนโครงการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาอาชีพเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนภายในชุมชน ลดการว่างงาน ทำให้ประชาชนมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตอย่างต่อเนื่อง หลีกเสี่ยงปัญหาความกดดันให้กับประชาชนสามารถปฏิบัติตนร่วมกันกับกลุ่มคนหมู่มากและให้ประชาชนรู้จักช่วยเหลือแบ่งปันอย่างเหมาะสม มีจิตใจโอบอ้อมอารี สามารถร่วมกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เช่น การฟังธรรม การสวดมนต์ การร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา หรือการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนโดยไม่มีข้อแม้ และสอดคล้องกับพระครูปริยัติกิตติวรรณ (วีระ กิตติวณโณ/ได้ทุกทาง) และคณะ (2566) พบว่า คุณภาพคนซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการดำเนินวิถีชีวิตและการบริหารจัดการให้แสดงผลถึงความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ร่วมประสานงานสร้างวิถีชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารงานของเทศบาลตำบลกันตวจระมวลให้มีขวัญกำลังใจอย่างต่อเนื่อง เพราะชุมชนมีพัฒนาการด้านพฤติกรรม บุคลิกภาพที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการชุมชนในปัจจุบัน ดังเดิมมาชุมชนได้นำวัฒนธรรมศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ปลุกฝังนิสัยใจคอให้แก่เด็กเยาวชน กุลบุตรลูกหลานจำนวนมากในหมู่บ้านได้รับการขัดเกลาอบรมบ่มทัศนคติจากการเรียน ภาษาบาลี-นักธรรม-

ปรียัติสามัญ ผลผลิตทางการส่งเสริมการศึกษาทำให้บุคลากรในชุมชน มีจบการศึกษา ระดับอุดมศึกษาปริญญาตรีจบปริญญาโท ปริญญาเอก จำนวนมาก เป็นภาพสะท้อนนิสัยแห่งการเรียนรู้รักในการพัฒนา ง่ายต่อการปรับตัวเพื่อให้ชีวิตดำเนินได้อย่างปกติบนวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม เข้าใจถึงจำเป็นในการประพฤติปฏิบัติตนและดำเนินการใด ๆ อย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาพบว่า หลักภาวะนาธรรมสามารถเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องเผชิญกับความท้าทายด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม งานวิจัยนี้นำเสนอ “โมเดลการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวะนาธรรม” ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้จริง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 4 มิติหลัก แสดงตามภาพที่ 1 ได้แก่

1. กายภาวนา (การพัฒนาด้านร่างกาย) – มุ่งเน้นการพัฒนาด้านสุขภาพ โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งแวดล้อม โดยใช้แนวทางที่คำนึงถึงสุขภาวะและความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น การออกแบบเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีต่อสุขภาพ
2. ศิลภาวนา (การพัฒนาด้านกฎระเบียบและวินัยสังคม) – มุ่งเน้นการส่งเสริมความเป็นระเบียบทางสังคมและจริยธรรมผ่านการบังคับใช้กฎหมายและการปลูกฝังวินัยให้กับประชาชน
3. จิตภาวนา (การพัฒนาด้านจิตใจและจิตสาธารณะ) – เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของประชาชน ลดปัญหาความเครียด และส่งเสริมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชน
4. ปัญญาภาวนา (การพัฒนาด้านองค์ความรู้) – ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมถึงการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีและการพัฒนานวัตกรรมในระดับชุมชน

ภาพที่ 1 โมเดลการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลัก 4 มิติหลัก แสดงแนวทางการพัฒนาใน 4 มิติหลัก ได้แก่ กาย ภาวนา ศีล ภาวนา จิต ภาวนา และปัญญา ภาวนา โดยบูรณาการกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต 6 ด้าน ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อบูรณาการให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน ดังนี้

1. ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและความเท่าเทียม การพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องเริ่มจากการสร้างโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมได้อย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา บริการสุขภาพ หรือโอกาสทางอาชีพ แนวทางนี้เชื่อมโยงกับ ภายภาวนา ซึ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาวะที่ดีของประชาชน รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต การออกแบบพื้นที่สาธารณะที่รองรับคนทุกวัยและทุกกลุ่มสังคม การให้บริการทางสังคมอย่างครอบคลุม และการลดความเหลื่อมล้ำในระดับท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

2. ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ โครงสร้างการบริหารที่ดีจะช่วยให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความต่อเนื่องและยั่งยืน ภาครัฐต้องมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับศีลภาวนา ที่เน้นความเป็นระเบียบทางสังคม การเสริมสร้างจริยธรรม และความซื่อสัตย์ในระบบราชการ การบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาลช่วยให้ประชาชนมีความไว้วางใจในภาครัฐ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการพัฒนาชุมชน

3. ด้านความมั่นคง ความมั่นคงในระดับท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยต้องมีการลดปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของประชาชน เช่น ปัญหาอาชญากรรม การติดยาเสพติด และการขาดสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็น การพัฒนาด้านนี้สามารถบูรณาการกับจิตภาวนา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาด้านจิตใจของประชาชน การเสริมสร้างจิตใจที่เข้มแข็งช่วยให้ประชาชนสามารถรับมือกับปัญหาและความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีสติ การส่งเสริมจิตสาธารณะและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชนจะช่วยลดความขัดแย้งในสังคม และส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีและความปลอดภัยร่วมกัน

4. ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตของประชาชนจะดีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม การพัฒนาที่เน้นความยั่งยืนต้องให้ความสำคัญกับการลดมลพิษ การจัดการขยะ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับกายภาวนา ที่เน้นการดูแลสุขภาพของประชาชนควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อม การออกแบบเมืองที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ การสร้างพื้นที่สีเขียว และการพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะที่ลดการปล่อยมลพิษ เป็นแนวทางที่ช่วยให้คุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนดีขึ้น และส่งเสริมความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

5. ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ ประชาชนควรได้รับโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต การฝึกอบรมทักษะที่จำเป็น และการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับปัญหาภาวนา ที่เน้นการเสริมสร้างองค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง การสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ประชาชนสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมเป็นกุญแจสำคัญของการสร้างความสามารถในการแข่งขัน โดยการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การเพิ่มขีดความสามารถของแรงงาน และการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาภาวนา ที่เน้นการพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ การสร้างแรงงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และการส่งเสริมเศรษฐกิจที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงจะช่วยให้ประเทศสามารถแข่งขันในระดับนานาชาติ และเพิ่มโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 6 ด้านที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่าหลักภาวนาธรรมสามารถเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้จริง ไม่เพียงแต่ช่วยให้การพัฒนาสังคมเป็นไปอย่างสมดุลเท่านั้น แต่ยังทำให้การพัฒนามีความต่อเนื่องและยั่งยืน เนื่องจากครอบคลุมทั้งมิติด้านร่างกาย จิตใจ จริยธรรม และองค์ความรู้ โมเดลนี้สามารถนำไปปรับใช้กับบริบทของพื้นที่อื่น ๆ ที่ต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับแนวทางของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล/องค์การบริหารส่วนจังหวัด) ควรบรรจุหลักภูวนาธรรมเป็นส่วนหนึ่งของ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับท้องถิ่น โดยส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ จิตภูวนาและศีลภูวนา เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจิตสาธารณะให้กับประชาชน
2. กระทรวงมหาดไทยและสำนักงานพัฒนาชุมชน ควรจัดทำแนวทางปฏิบัติ (Guidelines) สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการนำภูวนาธรรมมาประยุกต์ใช้กับนโยบายพัฒนาชุมชนเพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม
3. กระทรวงศึกษาธิการและสถาบันการศึกษา ควรส่งเสริมให้มีการนำหลักปัญญาภูวนา ไปบูรณาการกับหลักสูตรการเรียนรู้ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อปลูกฝังแนวคิดด้านการพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิตตั้งแต่เยาว์วัย
4. กระทรวงแรงงานและหน่วยงานส่งเสริมอาชีพ ควรบูรณาการหลักกายภูวนา และ ปัญญาภูวนาเข้ากับโครงการฝึกอบรมอาชีพและพัฒนาแรงงาน โดยเน้นการสร้าง ความมั่นคงทางอาชีพ และการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพที่ยั่งยืน
5. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ควรใช้แนวทาง กายภูวนา ในการออกแบบนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมระดับชุมชน เช่น โครงการบริหารจัดการขยะในชุมชน และการส่งเสริมวิถีชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม ควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นกรอบแนวทางในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยบูรณาการหลักภูวนาธรรมเข้ากับกระบวนการบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของพื้นที่อย่างเหมาะสม
2. นักวิชาการและนักวิจัยควรใช้ผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาต้นแบบในการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบหรือขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักภูวนา

ธรรมในระดับนโยบายและการบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงบูรณาการ

3. หน่วยงานด้านสังคมสงเคราะห์ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และโครงการพัฒนาชุมชน ควรนำแนวคิดภวนาธรรมไปปรับใช้ในการออกแบบและดำเนินโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้แก่ชุมชนในระยะยาว

4. สถาบันการศึกษาและมหาวิทยาลัยควรสนับสนุนการศึกษาริยะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักภวนาธรรมในระดับนโยบายสาธารณะ รวมถึงการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างหลักภวนาธรรมกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติได้อย่างกว้างขวาง

5. ภาคเอกชนและผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมควรนำหลักศีลภวนาและจิตภวนาไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate Social Responsibility: CSR) เพื่อส่งเสริมจริยธรรมทางธุรกิจ ความรับผิดชอบต่อสังคม และความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

เครือวรรณ เทพดำ และสุปรีชา ชำนาญพุฒิพร. (2565). การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นอำเภอลำเจียก อำเภอยะโฮร์ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 7(2), 130-143

พระครูปริยัติกิตติวรรณ (วีระ กิตติวณฺโณ/ได้ทุกทาง) และคณะ. (2566). ชุมชนชาวพุทธต้นแบบด้านความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านก้นตวงระมวล อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวันมัญจนาแห่งพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(2), 141-156.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2544). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : ดวงแก้ว.

- พระสุนัน เคะนะอ่อน. (2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักภavana 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 7(3), 607-618.
- องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไทรงาม. (2566). *แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ. 2566-2570*. เข้าถึงได้จาก <https://www.phosaingam.go.th/project-detail?hd=7&id=23139> .
- Amartya Sen. (1999). *Development as freedom*. New York : Oxford University Press.
- Goleman, D. P. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ for character, health and lifelong achievement*. New York : Bantam Books.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Noble, T. & McGrath, H. (2016). The positive educational practices framework: A tool for facilitating the work of educational psychologists in promoting pupil wellbeing. *Educational & Child Psychology*, 33(2), 67-77.
- United Nations Development Programme. (2022). *Human development report 2022: Uncertain times, unsettled lives*. New York : UNDP.